

Dobra arhitektura generira dobro kakovost življenja

- Dr. Matjaž Uršič: »Zame je pomembna v prvi vrsti vsebina in kako bomo neko novo arhitekturo uporabljali.«
- Ljudje so vedno bolj mobilni, pojem dvodomicilnosti je močno prisoten – nimajo več potrebe, da bi »gnezdili«
- »Stanovanjske soseske v Sloveniji niso slabe, še vedno imamo relativno močan srednji sloj, ki na žalost počasi izgublja moč.«

Tekst: **Smilja Štravs**

Fotografije: **Uroš Hočevar**

Dr. Matjaž Uršič se ukvarja
z urbano sociologijo,
kulturno in kreativno
urbano regeneracijo,
pametnimi mesti, sociologijo
trajnostnega razvoja,
revitalizacijo mest ...

Dr. Matjaž Uršič je predavatelj in raziskovalec na področju urbane sociologije, ki prisega na kulturni kapital kot temelj dobre kakovosti življenja v mestu. Na Centru za prostorsko sociologijo na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani se ukvarja z urbano sociologijo, kulturno in kreativno urbano regeneracijo, pametnimi mesti, sociologijo trajnostnega razvoja, revitalizacijo mest itd. Zelo kritičen je do razvoja sodobnega mesta, ki si prizadeva doseči predvsem velike investicijske cilje v podobi spektakularnih arhitekturnih projektov in neselektivno rabo tehnologij pametnih mest, medtem ko so družbeni elementi urbanizma potisnjeni v ozadje kot manj pomembni.

Dr. Aleš Vodopivec pravi, da prostor določa našo identiteto podobno kot jezik. Zakaj nas prostor tako močno zaznamuje?

Verjetno je imel dr. Vodopivec v mislih francoskega filozofa Henrija Lefebvra, ki govori o produkciji prostora. On razlaga, da produkcija prostora ne poteka samo na fizični ravni, ampak tudi na družbeni. Namerno izpostavljam, da morata biti prisotni obe komponenti, dvojnost produkcije prostora, ker se arhitekturo prepogosto reducira na vizualni jezik, ki deluje zgolj na semiotični ravni. Vedno uporabljamo maksimo »jezik arhitekture«, jezik prostora itd., ki se bolj povezuje z estetiko prostora. Pri tem gre za večno vprašanje, kaj je bilo prej, kura ali jajce, ali prostor bolj vpliva na nas ali mi bolj vplivamo na prostor.

Prostor verjetno najbolj definira arhitektura.

Ko pravimo, da prostor najbolj definira arhitektura, mislimo na estetiko. Kot sociolog se s tem ne strinjam. Na prostor enakopravno vplivata tako

dobro ali slabo? Z vidika globalnih učinkov je ta spektakularna novogradnja verjetno dobra, z vidika delovanja lokalne skupnosti pa je učinek vprašljiv. Objekt sicer lahko generira nove investicije, kot bodo rekli ekonomisti, ampak ali bodo te res dobrodejno vplivale tudi na kakovost življenja v mestu za širšo skupnost? Zame je pomembna v prvi vrsti vsebina in kako bomo neko novo arhitekturo uporabljali.

Kako se je odnos do urbanega prostora in arhitekture spreminjal skozi leta, generacije? Če pogledava interior stanovanja iz sedemdesetih let, se že na prvi pogled zdi veliko bolj vitalen in vznemirljiv, pa tudi kaotičen kot sodobna stanovanja, ki so praviloma zelo »izčiščena«. Kako duh časa narekuje podobo?

Digitalizacija spreminja arhitekturo, hkrati pa tudi narekuje, kaj je primerno, kaj se naročniku zdi lepo. Kaj je trendovsko, vidimo v nadaljevanjih na Netflixu. Zelo se je spremenil tempo življenja, vse se odvija hitreje kot v preteklosti in je vedno bolj instantno. Ljudje so vedno bolj mobilni, pojem dvodomicilnosti je močno prisoten. Ljudje nimajo več potrebe, da bi »gnezdili«.

Gaston Bachelard v *Poetiki prostora* piše o tem, kako gnezdimo, pri tem pa zelo podrobno opisuje svojo sobo, svojo hišo ... Psihologijo doma razgradi v detajle. Ko naseliš neki prostor, začneš vanj drugo za drugo počasi nalagati svoje plasti, in za to potrebuješ čas. Tvoje stanovanje odraža tvoj psihološki profil, če pa za to nimaš časa, če nisi veliko doma, če veliko potuješ, prizmo okolja, v katerem živiš, gradiš drugače. Stanovanja so zato vedno manj organska in vedno bolj prazna. Gradi se hitreje in z vnaprej narejenimi prefabriciranimi elementi, ker se ekonomija vrti vedno hitreje.

Na prostor enakopravno vplivata tako estetika kot družba. Ni nujno, da ambientalno privlačni in lepi prostori funkcionirajo oziroma se odražajo v kvaliteti življenja.

estetika kot družba. Ni nujno, da ambientalno privlačni in lepi prostori funkcionirajo oziroma se odražajo v kvaliteti življenja. Lep primer za to je Niemeyerjeva Brazilija. Glavno mesto Brazilije je z vidika modernistične estetike gotovo fascinantna in izjemno privlačna prestolnica, z vidika kvalitete življenja in funkcionalnosti pa je stvar drugačna. Je mesto, ki je naklonjeno avtomobilom, bistveno manj pa pešcem in organizaciji življenja, ki je povezano z drugimi oblikami mobilnosti. Družbena produkcija prostora je v odnosu do estetike in specifičnih rab tehnologij vsekakor zapostavljena.

Kako kot sociolog prostora študentom razložite dobro arhitekturo? Kakšna je dobra arhitektura v jeziku sociologije?

Zame je dobra arhitektura tista, ki generira dobro kvaliteto življenja. V Seulu v Južni Koreji na primer so po načrtih Zahe Hadid zgradili večnamensko poslovno središče Dongdaemun Design Plaza, ki je stalo okrog 500 milijonov evrov. Z ambientalnega vidika je to gotovo izjemno zanimiva, atraktivna in ikonična stavba ... A prej je bil tukaj večfunkcionalen prostor, ki je vključeval tržnico, boljši trg, gostinsko ponudbo, storitvene in obrtne dejavnosti itd. Vse to je bilo treba odstraniti in porušiti. Je to

Slovenska arhitekta Plečnika in Ravnikarja je vodila želja oblikovati tipično »slovensko arhitekturo«, da je, ko človek stopi v mesto, že na prvi pogled jasno, kje je. Kako se pravzaprav »naredita« narod in prostor, kako rasteta skupaj?

Slovenci se premalo zavedamo, da smo bili v preteklosti vplivani s strani različnih velikih sil v naši soseščini. Čisto noro je, da smo sploh prišli čez sito zgodovine. Na našem območju se je ves čas bil kulturni boj med nemškimi, italijanskimi in slovensko govorečimi akterji in jasno je, da na prvi pogled ne more biti očitno, »kje si«. Gre za proces ideologizacije prostora. Primerjalno gledano zaradi svoje majhnosti nikoli nismo imeli kritične mase za produkcijo ideoloških oziroma simbolnih momentov, kar je v arhitekturi sploh tipično. Ideološka produkcija nacionalnih simbolov mora potekati ves čas, če parafraziram, tako kot v tovarni. Ker nimamo velikih mest, kjer bi se ti ideološki momenti lahko bolj frekventno osredinili, tudi nimamo veliko tipične nacionalno vezane arhitekture.

Na našem prostoru smo imeli relativno pozno zemljiško odvezo, zato smo tudi pozno začeli akumulirati kapital. Če imaš malo ljudi, ki imajo denar, ki so sposobni graditi in vlagati v ekonomijo, potem imaš tudi

Dr. Uršič je kritičen do razvoja sodobnega mesta, ki si prizadeva doseči predvsem velike investicijske cilje v podobi spektakularnih arhitekturnih projektov in neselektivno rabo tehnologij pametnih mest, medtem ko so družbeni elementi urbanizma potisnjeni v ozadje kot manj pomembni.

malo delovnih mest in mesta se ne širijo. Malo industrialcev, malo meščanstva, malo delovnih mest, majhna mesta, to je naša podoba.

Dekan Fakultete za arhitekturo Matej Blenkuš je opozoril, da današnje mladine nacionalna stavbna dediščina ne zanima, tudi zato, ker informacije iščejo na spletu. Kako vi vidite dediščino v kontekstu prostora in časa skozi prizmo generacijskih sprememb?

Digitalizacija je prinesla svoje. Študente stavbna dediščina definitivno zanima in naredi vtis nanje, vendar kot ambientalna kvaliteta, v kateri preživljajo prosti čas. Če se izrazim drugače, zavedajo se pomena dediščine, njene ohranitve, a jo uživajo le kot kuliso, medtem ko srebajo kapučino. Z njo ne stopajo v interakcijo na enak način kot njihovi predhodniki. Je torej ne vključujejo v svoje delo in učenje.

Kako gledate na različne družbene raziskave tipa »najbolj srečni so Danci« in »Dunaj je najboljšo mesto za življenje«? Imajo ta srečna občutja kakšno zvezo tudi s prostorom?

BDP ni pravi mehanizem za ugotavljanje, kje se najbolje živi. Ta koncept se počasi opušča, čeprav je v javnosti še vedno prisotna miselnost, da se najbolje živi tam, kjer je največ denarja. Če bivanje ovrednotimo na podlagi skupka več deset faktorjev, s katerimi običajno merimo kvaliteto življenja (na primer koliko je bolnišnic, vrtcev, šol, socialnih stanovanj, socialnih transferjev, kakšen je javni transport, koliko je kulture itd.), vidimo, da se v Evropi živi veliko bolje kot v ZDA, vsaj z vidika družinskega življenja. Če pa mene osebno vprašate, kje bi raje živel, v New Yorku ali na Dunaju, bi izbral New York, ker mi je bolj zanimiv. Za mlade, hipsterje,

samske, japije, ki jih pogosto imenujejo s kratico DINK – gre za angleški izraz »dual income, no kids« (dvojni dohodki, brez otrok), pa so idealna mesta z bolj živahno trendovsko kulturno-bohemsko podlago.

Obstaja več lestvic (npr. hipster indeks, bohemski indeks) in *think tank*-ov, ki se ukvarjajo prav s temi vprašanji. Če vse skupaj apliciramo na primer Slovenije, lahko rečem, da Slovenija ponuja izjemno kvaliteto življenja, če imaš seveda zaposlitev in si želiš mirno, ustaljeno življenje ... Seveda pa ni vse idealno, na primer javni transport je milo rečeno na nizki ravni, izjemna je odvisnost prebivalcev od avtomobilskega prevoza, k čemur razumljivo najbolj prispeva velika razpršenost poselitve in šibka politična volja po uveljavljanju bolj radikalnih mobilnostnih politik.

Kakovostno življenje je danes tudi sinonim za trajnostno bivanje, ampak trajnostnost je velika uganika in predvsem družbeno vsečna kategorija.

Trajnostnost je zaradi svoje pogoste uporabe v današnji družbi pridobila inflatorni pomen. Povsod se jo neselektivno omenja, v povsem nepriemernih kontekstih. Malodane da ne nalepijo nalepke »trajnostno« na vsak produkt. Tudi Slovenci smo padli v to zgodbo in smo daleč od tega, da bi bili odporni proti tej sugestibilnosti. Slovenci smo zelo ponosni na svoje zelenje, morje, hribčke, Alpe, lepo naravo. Imamo sindrom lepe duše, mislimo, da smo »dobri ljudje«, da smo zeleni. Številke kažejo drugače. V resnici smo na sistemski ravni precej netrajnostni in s svojim zelenjem slabo ravnamo. Na primer – vsako leto porabimo več električne energije, sproduciramo več odpadkov in ne vemo, kam bi jih dali. Včasih smo jih izvažali in jih celo prikazovali kot reciklirane ...

Na fakulteti smo pred leti gostili italijansko raziskovalko, ki je delala analize getov po Evropi. Želela je, da jo usmerimo v neki geto v Ljubljani, da ga bo analizirala in primerjala z drugimi. Razbijali smo si glave, kam bi jo lahko poslali, nakar nekdo reče, naj pa gre na Fužine, ker veljajo za najbolj stigmatizirano priseljsko naselje. Šla je na Fužine in se vrnila, rekoč, da geta ni našla ...

Obstaja knjiga z naslovom *Hygge – danska umetnost srečnega življenja*, medtem ko je bil pred leti zelo moden t. i. feng shui, starodavna kitajska veščina urejanja prostora, katere namen je povečati skladnost in pretok energije. V kateri koncept urejanja prostora verjamete vi?

V različnih kulturah obstaja več vrst pristopa k tej tematiki. Na primer Korejci poznajo pristope, ki se delno prekrivajo s feng shuijem in jim pravijo p'ungsu (geomanca). Stavba, ki je zgrajena po principih p'ungsu, pridobi dodatne kvalitete in je lahko na nepremičninskem trgu več vredna kot tista, ki ni zgrajena po teh principih. Verjamem v arhitekturo, ki je sposobna fleksibilnosti, prilagajanja potrebam uporabnika. Pri tem lahko omenimo anekdoto o delavskem naselju Cité Frugès, ki ga je oblikoval Le Corbusier. To je 51 hiš v Pessacu, ki so si jih stanovalci prilagodili po svoje, ker so se v njih tako počutili bolje. To ga je zelo razjezilo.

Tatjana Capuder Vidmar, profesorica na oddelku za krajinsko arhitekturo BF, pravi, da si je veliko let prizadevala za uveljavitev krajinske arhitekture, da bi arhitekto, ki navadno vodijo gradbena naročila, prepričala, da v svoje delo spustijo tudi njih. A ji ni uspelo. Kako vi vidite to razpoko med arhitekturo in krajinsko arhitekturo v Sloveniji?

Jaz te razpoke vidim tudi povsod drugod. Med arhitekturo in ekonomijo, sociologijo, pravom, prometnim inženirstvom, gradbeništvom ... Pogosto pravimo, da je sistem napačno postavljen, da ne dopušča večje interakcije, integracije, interdisciplinarnosti med strokami, znanostmi o prostoru. Vendarle se mi zdi, da je problem širši, saj je vsak sistem odslikava vrednotnega sistema, v katerem je nastal. In te vrednote kot družba prenašamo v obliki tudi institucionalnih vzorcev naprej. Če z vrednotnega zornega kota pogledamo Slovenijo, lahko ugotovim, da so naše (prostorske) politike izrazito lokalistične. Stvari moramo torej začeti reševati pri neusklajenosti med državnim in lokalnim delovanjem. Saj se vse premika v tej smeri, vendar prepočasi ...

Kakšno »energijo« imajo stanovanjske soseske v Sloveniji?

Stanovanjske soseske v Sloveniji niso slabe, še vedno imamo relativno močan srednji sloj, ki na žalost počasi izgublja moč. To, da srednji razred še nekako shaja, lahko vidimo po tem, da pri nas nimamo večjih koncentracij, zgostitev, t. i. slamov oziroma getov, kjer bi bivali najrevnejši sloji. Za primer samo tale anekdota. Na fakulteti smo pred leti gostili italijansko raziskovalko, ki je delala analize getov po Evropi. Želela je, da jo usmerimo v neki geto v Ljubljani, da ga bo analizirala in primerjala z drugimi. Razbijali smo si glave, kam bi jo lahko poslali, nakar nekdo reče, naj pa gre na Fužine, ker veljajo za najbolj stigmatizirano priseljsko naselje. Šla je na Fužine in se vrnila, rekoč, da geta ni našla ... Skratka, Fužine so bile zanjo povsem normalna soseska, nikakršen geto. Toliko o stereotipih v Sloveniji ...

Vaša specifika proučevanja je Vzhodna Azija, predvsem Japonska. Kakšen je japonski »prostor«, poleg tega, da je do milimetra in sekunde natančno izmerjen?

Japonci so res natančni, imajo pa precej drugačne »tolerančne« meje, ki so povezane s prostorom, kot mi. Ker je prostora na Japonskem tako malo, je tisto, kar imaš, zaščiteno tudi s strani družbenih norm. Absolutno veljajo določena pravila (tabuji), ki se jih moraš držati, tudi v kontekstu prostora – spoštovanje meje osebnega prostora je pri tem bistveno. Sistemi »uživanja« so pri njih drugačni. Na obalah Japonske denimo ni kavarn in restavracij kot pri nas, »kapučino kulture« ne poznajo v takih razsežnostih kot mi oziroma je šele v povojih. Javnih prostorov, kot so načrtovane cone za pešce, je relativno malo, vse je urejeno kar najbolj funkcionalno. Javni prostor, kot ga poznamo mi, kot prostor izrazito heterogene dogodkovnosti, družbene interakcije šele zdaj vstopa v azijski urbanizem.

Azija je zadnja leta tudi osrednji poligon za velike gradbene posege na čelu z megapolisi. Kakšni pa so njihovi učinki na prostor?

Včasih se zelo hitro zgodijo velike spremembe. Vsi dobro poznamo primere gradnje velikih projektov na Kitajskem, ki se zgodijo dobesedno čez noč. Takšni hitri, kratkoročni mega arhitekturni projekti pa imajo seveda tudi svoje kvarne učinke tako na Kitajskem kot tudi na Japonskem. Tak primer je nekoč znamenita ribja tržnica Tsukiji v območju Ginza v Tokiu, ki je veljala za največjo in eno najbolj tradicionalnih ribjih tržnic na svetu in je ogromno prispevala k razvoju kulinaričnih trendov. Skratka, izjemen kulturni kapital, pa so jo zaradi visoke cene zemljišča, na katerem je delovala skoraj 400 let, pred petimi leti preselili na mestno obrobje, v Ginzi, kjer so najdražja zemljišča na svetu, pa gradijo poslovno središče. S selitvijo na novo lokacijo je tržnica izgubila patino, uporabniki niso več isti in tudi ljudje, ki jo obiskujejo, ne dobijo več iste izkušnje.

Japonska je otoška dežela in v tem smislu zelo izolirana. Mi gremo lahko na primer popoldne na kavo v Trst ali za vikend v Benetke, vsaj teoretično, kaj pa Japonci? Kako jih določa geografski prostor?

Japonci imajo popolnoma drugačen pogled na preživljanje prostega časa, kar ne pomeni, da ne uživajo ob prostih dnevih. Je pa res, da je prostega časa v tej obliki, kot ga poznamo mi (npr. dolgi poletni, zimski dopusti), precej manj in se zato trudijo, da vsako svojo uro prostega časa čim bolj izkoristijo. To generira določene stereotipe pri nas zunanjih opazovalcih oz. *gaijinih* (tujcih), kot nam pravijo. Je pa Japonska dežela, ki zaradi svoje razpoteženosti ponuja izjemne možnosti za čim

boljši izkoristek prostega časa, saj je prostorsko neverjetno heterogena. Hokaido na severu ima ogromno snega, medtem ko je na Okinavi na jugu tropsko podnebje. Na Japonskem lahko izkusiš vse geografske pasonave, vsaj teoretično jim nič ne manjka, razen časa.

Napisali ste knjigo *Creativity in Tokyo: Revitalizing a Mature City / Ustvarjalnost v Tokiu: oživljanje zrelega mesta*. Kako vnesti energijo v »staro« mesto?

V tem projektu analiziramo različne stanovanjske soseske v Tokiu in ugotavljamo, katera ponuja boljšo kvaliteto življenja, kakšne ljudi neka soseska privablja, kje se raje zadržujejo mladi in kreativni ljudje itd. Urbane politike v Tokiu preveč poskušajo posnemati zahodni svet, vnašajo v svoje lokalno okolje globalne sheme bivanja in premalo skrbijo za kulturni kapital, ki ga že imajo, kot je bila že omenjena ribja tržnica. Tudi če oblasti želijo čim hitreje privabiti investicije, je pomembno, da ohranijo kulturni kapital, ker ta privablja ljudi in na dolgi rok plemeniti ekonomijo. Če ga ni, odidejo tudi investitorji in s tem izgubijo vsi.

Tokio je gotovo »pametno mesto«. Vlaki vozijo na stotinko sekunde natančno, ampak, kot ste dejali na okrogli mizi Vloga arhitektov v sodobnih krizah, pametno mesto ni zagotovilo za dobro/kakovostno življenje, prav nasprotno.

Absolutno. To, da mesto uporablja pametne tehnologije, pomeni samo, da boljše pridobiva podatke o uporabnikih, kaj s temi podatki naredi – ali jih uporabi za optimizacijo ekonomskih transferjev, za potrošnjo ali za dvig kakovosti življenja, pa je drugo vprašanje. Nobene garancije ni, kako se bodo zbrani podatki hranili, varovali in uporabljali. V Sloveniji je, kar zadeva pametne tehnologije, trenutno poudarek predvsem na gradnji infrastrukture in pripravi tehnoloških procesov, ki bodo zagota-

vljali delovanje pametnega mesta, bistveno manj pa na analizi njihove implementacije in širših družbenih učinkov. Zelo malo je poglobljenega interdisciplinarnega sodelovanja ali vključevanja družboslovnih znanosti. Pametno mesto ni samo pametna tehnologija.

Kakšna je sploh definicija pametnega mesta?

Enotne definicije ni. Vsak ima svojo. Pametno mesto naj bi po mojem sociološkem prepričanju vsebovalo tehnologije, ki naj bi prispevale k optimizaciji različnih življenjskih procesov v mestu z namenom dviga kakovosti življenja za čim širšo skupino prebivalcev in uporabnikov mesta. V Aziji na primer je ogromno pametnih mest, ampak so namenjena samo tistim družbenim skupinam, ki si jih lahko privoščijo, ki imajo denar. Mene kot sociologa pa zanima izboljšanje življenja čim večjega števila ljudi.

Nazaj v socializem?

V zgodovini imamo veliko primerov utopičnih socialistov, kapitalistov s človeškim obrazom, ki so menili, da nasilna revolucija, da bi izboljšali življenje za vse, ni potrebna. Zdaj prihajamo do tega momenta, ko bomo morali najti neko alternativo, ker sistem v tej obliki ne deluje več. Morda so to res utopični socialisti.

»Kakršenkoli že je bil ta svet, ga je doslej vedno reševal naš pogled«, pravi francoska pisateljica Annie le Brun. Se strinjate?

Sem optimist. Jaz pravim, gre nam na bolje, ampak, ali nam gre dovolj hitro na bolje, medtem ko se sistem vzporedno slabša ... Sprašujem se, ali imamo dovolj časa? Čeprav delujemo lokalno in smo rahlo zaplankani, pa je naša prednost gotovo to, da smo majhni in krize hitreje opazimo ter zato nanje hitreje reagiramo. ■

Malo industrialcev,
malo meščanstva,
malo delovnih mest,
majhna mesta, to je
naša podoba.